WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 9 lipca 2009 r. *

W sprawie C-511/06 P

mającej za przedmiot odwołanie w trybie art. 56 statutu Trybunału Sprawiedliwości, wniesione w dniu 11 grudnia 2006 r.,

Archer Daniels Midland Co., z siedzibą w Decatur, Illinois (Stany Zjednoczone), reprezentowana przez C.O. Lenza, Rechtsanwalt, L. Martin Alegi, E. Batchelora oraz M. Garcię, solicitors, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

strona wnosząca odwołanie,

w której drugą stroną postępowania jest:

Komisja Wspólnot Europejskich, reprezentowana przez A. Bouqueta oraz X. Lewisa, działających w charakterze pełnomocników, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

strona pozwana w pierwszej instancji,

* Język postępowania: angielski.

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: A. Tizzano, pełniący obowiązki prezesa pierwszej izby, M. Ilešič, A. Borg Barthet, E. Levits (sprawozdawca) i J.J. Kasel, sędziowie,

rzecznik generalny: P. Mengozzi,
sekretarz: H. von Holstein, zastępca sekretarza,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 8 maja 2008 r.,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 6 listopada 2008 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 W niniejszym odwołaniu Archer Daniels Midland Co. (zwana dalej „ADM") wnosi o uchylenie wyroku Sądu Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich z dnia 27 września 2006 r. w sprawie T-59/02 Archer Daniels Midland przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-3627 (zwanego dalej „zaskarżonym wyrokiem"), w którym Sąd oddalił skargę ADM o stwierdzenie nieważności części decyzji Komisji 2002/742/WE z dnia 5 grudnia 2001 r. dotyczącej postępowania na podstawie art. 81 traktatu WE i art. 53 porozumienia EOG (sprawa COMP/E-1/36.604 — Kwas cytrynowy) (Dz.U. 2002, L 239, s. 18, zwanej dalej „sporną decyzją") w zakresie, w jakim dotyczy ona wnoszącej odwołanie.

Ramy prawne

2 Artykuł 15 ust. 2 rozporządzenia Rady nr 17 z dnia 6 lutego 1962 r., pierwszego rozporządzenia wprowadzającego w życie art. [81] i [82] traktatu (Dz.U. 1962, 13, s. 204) stanowi:

„Komisja może nałożyć, w drodze decyzji, na przedsiębiorstwa i związki przedsiębiorstw kary pieniężne [grzywny] w wysokości 1000–1 000 000 jednostek rozliczeniowych albo ponad tę kwotę do dziesięciu procent wartości osiągniętego w poprzednim roku gospodarczym [obrachunkowym] obrotu każdego z przedsiębiorstw uczestniczących w naruszeniu, jeśli umyślnie lub przez niedbalstwo:

a) naruszają art. [81] ust. 1 [WE] lub art. [82 WE],[…]

[…]

Przy ustalaniu wysokości kary pieniężnej [grzywny] należy uwzględnić, oprócz wagi naruszenia, również okres trwania tego naruszenia”.

3 Komunikat Komisji z dnia 14 stycznia 1998 r. zatytułowany „Wytyczne w sprawie metody ustalania grzywien nakładanych na mocy art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17

oraz art. 65 ust. 5 Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Węgla i Stali" (Dz.U. C 9, s. 3, zwany dalej „wytycznymi") stanowi w szczególności:

„Przedstawione […] zasady powinny zapewnić przejrzystość oraz bezstronność decyzji Komisji zarówno w oczach przedsiębiorstw, jak również Trybunału Sprawiedliwości przy jednoczesnym respektowaniu posiadanego przez Komisję prawa do ustalania grzywien według własnego uznania, w ramach odnośnego prawodawstwa, w granicach 10% całości obrotu. Jednakże decyzja taka musi być podjęta zgodnie z konsekwentną i niedyskryminacyjną polityką, która jest spójna z celami nakładania grzywien za naruszenia zasad konkurencji.

Nowa metoda określania kwoty grzywny będzie zgodna z następującymi przepisami, które na wstępie określają kwotę podstawową, która będzie zwiększona, tak aby umożliwić wzięcie pod uwagę okoliczności obciążających, oraz zmniejszana, tak aby wziąć pod uwagę okoliczności łagodzące".

4 Zgodnie z pkt 1A wytycznych:

„Przy ocenie wagi naruszenia należy wziąć pod uwagę je[go] charakter, rzeczywisty wpływ na rynek tam, gdzie może to być zmierzone, oraz rozmiar właściwego rynku geograficznego.

Naruszenia będą więc zaliczane do jednej z trzech kategorii: naruszenia o małym znaczeniu, poważne naruszenia oraz bardzo poważne naruszenia.

[…]

Trzeba będzie wziąć również pod uwagę rzeczywiste ekonomiczne możliwości przestępcy [sprawców naruszenia] spowodowania znaczących szkód innym podmiotom działającym na rynku, w szczególności konsumentom, i w zależności od tego ustalić grzywnę na takim poziomie, który zapewni odpowiednio odstraszający efekt [skutek].

[…]

Tam, gdzie w naruszeniu uczestniczy kilka przedsiębiorstw (np. kartele), w niektórych przypadkach może wystąpić potrzeba stosowania kwot ważonych, określonych w ramach każdej z trzech kategorii w celu wzięcia pod uwagę określonej wagi naruszenia i tym samym rzeczywistego wpływu nagannego zachowania każdego z przedsiębiorstw na konkurencję, w szczególności tam, gdzie istnieje znaczna dysproporcja pomiędzy wielkością przedsiębiorstw popełniających naruszenie tego samego typu.

[…]”.

5 Punkt 2 wytycznych zatytułowany „Okoliczności obciążające” stanowi:

„Kwota podstawowa zostanie powiększona, gdy występują okoliczności obciążające takie jak […]:

[…]

— rola przywódcy lub prowokatora naruszenia,

[…]”.

6 Punkt 3 wytycznych zatytułowany „Okoliczności łagodzące” ma następujące brzmienie:

„Kwota podstawowa zostanie obniżona, gdy występują okoliczności łagodzące takie jak […]:

[…]

— zakończenie naruszenia bezzwłocznie po interwencji Komisji (szczególnie gdy prowadzi ona dochodzenie),

[…]”.

7 Zgodnie z pkt B komunikatu Komisji z dnia 18 lipca 1996 r. dotyczącego nienakładania grzywien lub obniżenia ich kwoty w sprawach dotyczących karteli (Dz.U. C 207, s. 4, zwanego dalej „komunikatem w sprawie współpracy"), zatytułowanym „Nienakładanie grzywien lub znaczące obniżenie ich wymiaru":

„Przedsiębiorstwo, które:

a) zawiadamia Komisję o tajnym porozumieniu, zanim Komisja podjęła na podstawie decyzji kontrolę w przedsiębiorstwach uczestniczących w kartelu, pod warunkiem że nie posiadała ona już informacji wystarczających do stwierdzenia istnienia tego kartelu;

b) jako pierwsze dostarcza danych, które mają przesądzające znaczenie dla udowodnienia istnienia tego kartelu;

c) zakończyło swoje uczestnictwo w niedozwolonej działalności nie później niż w momencie, w którym zawiadamia o kartelu;

d) dostarcza Komisji wszelkich odpowiednich informacji, jak również wszelkich dostępnych mu dokumentów i środków dowodowych dotyczących kartelu i zapewnia nieprzerwaną i pełną współpracę w trakcie całego dochodzenia;

e) nie zmuszało innego przedsiębiorstwa do udziału w kartelu i nie było inicjatorem niedozwolonej działalności ani nie pełniło w niej decydującej roli,

korzysta z obniżenia o co najmniej 75% kwoty grzywny, którą by nałożono na nie przy braku współpracy, a nawet z całkowitej rezygnacji z nałożenia grzywny" [tłumaczenie nieoficjalne, podobnie jak wszystkie cytaty z tego komunikatu poniżej].

8 Punkt D tego komunikatu, zatytułowany „Odczuwalne obniżenie kwoty grzywny", ma następujące brzmienie:

„1. Jeżeli przedsiębiorstwo współpracuje, a nie są spełnione wszystkie przesłanki określone w pkt B i C, korzysta ono z obniżki w wysokości 10–50% kwoty grzywny, która zostałaby na nie nałożona w przypadku braku współpracy.

[…]".

9 Punkt E ust. 2 tego komunikatu został zredagowany w następujący sposób:

„Dopiero w momencie wydania decyzji Komisja oceni, czy warunki określone w pkt B, C i D są spełnione oraz czy zachodzą podstawy do obniżenia kwoty grzywny lub odstąpienia od jej wymierzenia. Komisja nie powinna podejmować przytoczonych środków przed zakończeniem postępowania administracyjnego, ponieważ wymienione warunki mają zastosowanie na każdym etapie tego postępowania".

Okoliczności leżące u podstawy sporu

Kartel

10 Adresatami spornej decyzji Komisji było pięć przedsiębiorstw produkujących kwas cytrynowy, mianowicie ADM, Cerestar Bioproducts BV (zwane dalej „Cerestar"), F. Hoffmann-La Roche AG (zwane dalej „HLR"), Haarmann & Reimer Corporation (zwane dalej „H & R") i Jungbunzlauer AG (zwane dalej „JBL").

11 Kwas cytrynowy jest regulatorem kwasowości i konserwantem wykorzystywanym w produktach spożywczych i napojach, w detergentach i środkach czystości, w produktach farmaceutycznych i kosmetycznych oraz w różnych procesach przemysłowych.

12 W sierpniu 1995 r. Komisja została poinformowana o wszczęciu przez amerykańskie ministerstwo sprawiedliwości dochodzenia dotyczącego rynku kwasu cytrynowego w Stanach Zjednoczonych. Przedsiębiorstwa ADM, Cerestar, HLR, H & R i JBL, co do których stwierdzono, że uczestniczyły w kartelu, uiściły grzywny w następstwie porozumień zawartych z ministrem sprawiedliwości. Ponadto pewne osoby zostały obciążone grzywnami indywidualnymi.

13 W dniu 6 sierpnia 1997 r. Komisja, na podstawie art. 11 rozporządzenia nr 17, skierowała do czterech największych producentów kwasu cytrynowego we Wspólnocie żądania udzielenia informacji.

14 Odnosząc się do wystosowanego w lipcu 1998 r. kolejnego żądania udzielenia informacji, Cerestar poinformowała Komisję o woli współpracy. W trakcie spotkania z przedstawicielami Komisji, które odbyło się w dniu 29 października 1998 r.,

przedstawiciele Cerestar przytaczali z pamięci działania kartelu, w którym uczestniczyło pięć przywołanych w pkt 10 niniejszego wyroku przedsiębiorstw (zwanego dalej „kartelem") jak również pewne mechanizmy jego funkcjonowania. Poza tym to przedsiębiorstwo podkreśliło rolę jaką odgrywała przez ADM w trakcie niektórych wielostronnych spotkań tych przedsiębiorstw. Cerestar potwierdziła to zeznanie w pisemnym oświadczeniu z dnia 25 marca 1999 r. (zwanym dalej „oświadczeniem Cerestar").

15 W dniu 11 grudnia 1998 r. przedstawiciele ADM zaprezentowali w trakcie zebrania z przedstawicielami Komisji działania naruszające konkurencję, w których spółka ta uczestniczyła w ramach kartelu. Spółka ta potwierdziła treść tych deklaracji pismem z dnia 15 stycznia 1999 r. (zwanym dalej „oświadczeniem ADM").

16 Na podstawie informacji przekazanych, w odpowiedzi na żądania Komisji udzielenia dodatkowych informacji, przez pięć przedsiębiorstw, którym zarzuca się udział w kartelu, Komisja skierowała do nich w dniu 29 marca 2000 r. pismo w sprawie przedstawienia zarzutów (zwane dalej „przedstawieniem zarzutów"), w którym zarzuca im naruszenie art. 81. ust. 1 WE i art. 53 ust. 1 Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym z dnia 2 maja 1992 r. (Dz.U. 1994, L 1, s. 3) w okresie od marca 1991 r. do maja 1995 r. przez cztery spośród nich, w tym ADM, oraz w okresie od maja 1992 r. do maja 1995 r. przez koncern Cerestar, poprzez udział w tajnym kartelu na rynku kwasu cytrynowego. Komisja zarzuca przedsiębiorstwom tym w szczególności fakt przydzielania i stosowania szczegółowych limitów sprzedaży każdemu z zaangażowanych przedsiębiorstw, ustalania cen minimalnych i docelowych cen sprzedaży, zniesienia upustów i wymianę szczegółowych informacji o klientach. Żadne z tych przedsiębiorstw nie wniosło o przeprowadzenie przesłuchania ani nie podważyło prawdziwości okoliczności faktycznych przedstawionych w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, ograniczając się do udzielenia pisemnej odpowiedzi na przedstawione im zarzuty.

Pismo w sprawie przedstawienia zarzutów

17 W części I zawartej w sekcji C pisma w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja przytoczyła okoliczności będące podstawą zarzutów. W pkt 50 tego pisma wymienia ona pięć podstawowych dowodów z dokumentu, na których oparła swe twierdzenia co

do okoliczności faktycznych sprawy, które zostały załączone do przytoczonego pisma wraz z sześcioma innymi dokumentami, pośród których streszczenie oświadczenia złożonego przez jednego z przedstawicieli ADM w trakcie zebrania z 11 grudnia 1998 r. z przedstawicielami Komisji, mianowicie oświadczenie ADM, a także streszczenie oświadczenia złożonego przez byłego przedstawiciela ADM przed funkcjonariuszami ministerstwa sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych i agentów Federal Bureau of Investigation (Federalnego Biura Śledczego zwanego dalej „FBI") w trakcie postępowania antytrustowego wszczętego przez władze Stanów Zjednoczonych w dniu 5 listopada 1996 r. (zwany dalej „raportem FBI"), jak również oświadczenie Cerestar.

18 Ponadto, jak wynika z pkt 161 i 162 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, w celu oceny powagi naruszenia Komisja wzięła pod uwagę okoliczności takie jak opisane i poddane ocenie w przywołanej sekcji C oraz takie, że w celu określenia wymiaru grzywny w stosunku do każdego z przedsiębiorstw uwzględniła między innymi rolę, jaką każde z nich odgrywało w porozumieniach kartelowych, taką jak opisana w części I tego pisma.

19 Wreszcie w pkt 57 i 58 cytowane pismo powołuje odbywające się w styczniu 1991 r. spotkania dwustronne pomiędzy ADM i przedstawicielami odpowiednio — JBL, HLR jak i H & R w celu urzeczywistnienia kartelu.

Oświadczenie ADM

20 Oświadczenie ADM zawiera szczegółowy opis, wraz z danymi liczbowymi, mechanizmu kartelu, oraz dodatkowo decyzje przyjęte przez przedsiębiorstwa, którym zarzuca się naruszenie w trakcie ich zebrań, odbywających się w okresie od marca 1991 r. do maja 1995 r.

Raport FBI

21 Raport FBI zawiera opis mechanizmu kartelu dokonany przez byłego przedstawiciela ADM, a w szczególności informacje na temat spotkań przedsiębiorstw, którym zarzuca się naruszenie. Raport ten przywołuje, między innymi fakt organizowania zebrań gromadzących przedstawicieli każdego z przedsiębiorstw uczestniczących w kartelu, w tym zebrań zwanych „masterów", w których mieli uczestniczyć, najwyżsi rangą przedstawiciele tych przedsiębiorstw, poświęconych kierunkom i mechanizmom kartelu, podczas gdy zebrania określane mianem „sherpa" skupiały przedstawicieli odpowiedzialnych za ich praktyczne wdrożenie. Zgodnie z tym raportem, osobie przesłuchiwanej wydawało się, że inny były przedstawiciel ADM, zwany „mędrcem", który uczestniczył w dwóch ww. rodzajach spotkań, był autorem pomysłu organizacji mechanizmu kartelu, zwanego „porozumieniem G-4/5", i odgrywał dość aktywną rolę we wdrażaniu tego mechanizmu.

Oświadczenie Cerestar

22 Oświadczenie Cerestar zawiera opis streszczający wielostronne spotkania pomiędzy przedstawicielami przedsiębiorstw, którym zarzuca się naruszenie, jak i zapadające podczas nich decyzje. W oświadczeniu tym zostało uszczegółowione, że przedstawicielowi Cerestar wydawało się, że przedstawiciel ADM odgrywał w tych spotkaniach rolę sprawczą.

Sporna decyzja

23 Zgodnie z art. 1 ust. 1 spornej decyzji pięć przedsiębiorstw będących jej adresatami „naruszył[o] art. 81 ust. 1 traktatu […], uczestnicząc w ciągłym porozumieniu lub praktyce uzgodnionej w sektorze kwasu cytrynowego".

24 Artykuł 1 ust. 2 tej decyzji stanowi, że naruszenie trwało od miesiąca marca 1991 r. do miesiąca maja 1995 r. w przypadku ADM, HLR, H & R oraz JBL, a w odniesieniu do Cerestar — od miesiąca maja 1992 r. do miesiąca maja 1995 r.

25 Artykuł 3 przywołanej decyzji ma następujące brzmienie:

„Na wskazane w art. 1 przedsiębiorstwa zostają nałożone, ze względu na popełnienie określonego w tym samym artykule naruszenia, następujące grzywny:

a) [ADM]: grzywna w wysokości 39,69 miliona EUR,

b) [Cerestar]: grzywna w wysokości 170 000 EUR,

c) [HLR]: grzywna w wysokości 63,5 miliona EUR,

d) [H & R]: grzywna w wysokości 14,22 miliona EUR,

e) [JBL]: grzywna w wysokości 17,64 miliona EUR”.

26 W celu ustalenia kwoty grzywien Komisja zastosowała metodę przedstawioną w wytycznych, jak również komunikat w sprawie współpracy.

27 W pierwszej kolejności Komisja określiła kwotę podstawową grzywny na podstawie wagi i czasu trwania naruszenia.

28 Jeśli chodzi o wagę naruszenia, w motywie 230 spornej decyzji Komisja uznała najpierw naruszenie za bardzo poważne ze względu na jego charakter, jego rzeczywisty wpływ na rynek kwasu cytrynowego w Europejskim Obszarze Gospodarczym oraz rozmiar właściwego rynku geograficznego.

29 Następnie Komisja uznała w motywie 233 przytoczonej decyzji, że należało uwzględnić rzeczywistą zdolność przedsiębiorstw, którym zarzuca się naruszenie, do spowodowania szkody na rzecz konkurencji i ustalić grzywnę na poziomie, który gwarantowałby jej wystarczająco odstraszający skutek. W konsekwencji, opierając się na obrocie realizowanym przez te przedsiębiorstwa, wynikającym ze sprzedaży kwasu cytrynowego na rynkach światowych w 1995 r. — ostatnim roku trwania naruszenia, Komisja podzieliła przedsiębiorstwa, którym zarzuca się naruszenie, na trzy kategorie. Do pierwszej kategorii zaliczyła H & R, posiadającą 22% światowego rynku, do kategorii drugiej włączyła ADM i JBL, z przypadającymi im [objętymi tajemnicą] udziałami w rynku oraz HLR, posiadającą 9% rynku, do trzeciej kategorii natomiast zaliczyła Cerestar, która była w posiadaniu 2,5% rynku światowego. Na tej podstawie Komisja ustaliła wstępny wymiar grzywien, odpowiednio - 35 milionów EUR dla przedsiębiorstw należących do pierwszej kategorii, 21 milionów EUR wobec przedsiębiorstw z drugiej kategorii i 3,5 miliona EUR wobec przedsiębiorstw przypisanych do kategorii trzeciej.

30 Ponadto w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny Komisja dokonała dostosowania tych kwot podstawowych. W tym celu, biorąc od uwagę wielkość ogólnych zasobów przedsiębiorstw, których sprawa dotyczy, wyrażonych w wartości ich obrotu realizowanego na rynkach światowych, Komisja zastosowała mnożnik 2 w stosunku do kwot wyjściowych ustalonych dla ADM i HLR oraz 2,5 do kwoty wstępnej ustalonej dla H & R.

31 Ponadto z motywów 249 i 250 spornej decyzji wynika, że w celu uwzględnienia długości trwania naruszenia, którego dopuściło się każde z przedsiębiorstw, kwoty w ten sposób określone zostały powiększone o 10% za każdy rok uczestnictwa w kartelu, prowadząc do zwiększenia o 40% w odniesieniu do ADM, HLR, H & R i JBL oraz 30% w stosunku do Cerestar.

32 W ten sposób w motywie 254 spornej decyzji Komisja ustaliła podstawową kwotę grzywny na 58,8 miliona EUR w stosunku do ADM, a w odniesieniu do Cerestar, HLR, H & R i JBL — odpowiednio kwoty 4,55; 58,8; 122,5 i 29,4 milionów EUR.

33 Po drugie, jak wynika z motywu 273 spornej decyzji, przytoczone podstawowe kwoty grzywien wymierzonych wobec ADM i HLR zostały powiększone o 35% ze względu na zaistniałe okoliczności obciążające, mianowicie fakt, że przedsiębiorstwa te odgrywały rolę przywódców w ramach kartelu.

34 W szczególności w motywach 263 i 264 tej decyzji Komisja potraktowała dwustronne zebrania pomiędzy ADM i trzema pozostałymi przedsiębiorstwami uczestniczącymi w kartelu, za oznakę tego, że ADM odgrywała rolę inicjatora kartelu, dodając, iż inne dowody wskazują również na fakt, że przedsiębiorstwo to odgrywało rolę przywódcy.

35 W tym względzie w motywach 265 i 266 spornej decyzji Komisja odniosła się do niektórych okoliczności powołanych w raporcie FBI oraz w oświadczeniu Cerestar.

36 Po trzecie, Komisja rozpatrzyła i oddaliła w motywach 274–291 tej decyzji wnioski niektórych z przedsiębiorstw, co do których zachodzą okoliczności łagodzące.

37 Po czwarte, na podstawie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 Komisja w motywie 293 spornej decyzji uchwaliła kwoty w ten sposób obliczone w stosunku do Cerestar, jak również H & R, tak aby nie przekroczyły one progu 10% całkowitego rocznego obrotu tych przedsiębiorstw.

38 Wreszcie po piąte, stosując komunikat w sprawie współpracy, Komisja obniżyła odpowiednio wartość grzywien wymierzonych przedsiębiorstwom, którym zarzuca się naruszenie.

39 W ten sposób, i jak wynika z motywów 305 i 310 spornej decyzji, Cerestar skorzystała, na podstawie pkt B tego komunikatu z „bardzo istotnego" obniżenia wymiaru grzywny, tj. obniżenia o 90% kwoty grzywny, która zostałaby jej wymierzona w przypadku braku współpracy z jej strony, ze względu na fakt, iż była ona pierwszym przedsiębiorstwem, które dostarczyło Komisji przesądzające dowody na okoliczność istnienia kartelu.

40 Jednocześnie Komisja oddaliła w pkt 306 spornej decyzji argumenty ADM mające na celu wykazanie, że przedsiębiorstwo to powinno być potraktowane jako pierwsze dostarczające dowodów, przyznając mu, na podstawie pkt D komunikatu w sprawie współpracy jedynie „odczuwalne", mianowicie w wysokości 50%, obniżenie kwoty grzywny, która zostałaby mu wymierzona w przypadku braku współpracy z jego strony.

41 Poza tym JBL, H & R i HLR skorzystały z obniżenia wysokości grzywny odpowiednio o 40%, 30% i 20% kwoty grzywny, która zostałaby im wymierzona w przypadku braku współpracy z ich strony.

Postępowanie przed Sądem i zaskarżony wyrok

42 W dniu 28 lutego 2002 r. ADM wniosła do Sądu skargę na sporną decyzję.

43 W ramach tej skargi ADM wniosła o stwierdzenie nieważności art. 1 spornej decyzji w zakresie, w jakim stwierdza on jej udział w ograniczaniu zdolności produkcyjnych na rynku kwasu cytrynowego oraz w wyznaczaniu producenta mającego wprowadzać podwyżki cen na każdym z rynków krajowych tego rynku, oraz o stwierdzenie nieważności art. 3 tejże decyzji w zakresie, w jakim jej dotyczy, a tytułem żądania ewentualnego — o uchylenie lub znaczące obniżenie kwoty nałożonej na nią grzywny.

44 W uzasadnieniu skargi ADM powołała różne zarzuty dotyczące kwoty wymierzonej jej grzywny oraz skierowane, między innymi przeciwko ocenie powagi naruszenia, uznania jej za przywódcę kartelu, ocenie okoliczności łagodzących oraz współpracy, którą podjęła w trakcie postępowania administracyjnego.

45 Po pierwsze, w zakresie powagi naruszenia, ADM podnosiła, że dokonując oceny konkretnego wpływu kartelu na rynek, Komisja błędnie określiła rynek właściwy, którego sprawa dotyczy w zakresie, w jakim nie określiła ona wcześniej zakresu tego rynku, a tym samym nie uwzględniła w tym zakresie produktów będących substytutami kwasu cytrynowego.

46 Sąd oddalił ten zarzut, uznając, w pkt 201 zaskarżonego wyroku, że ADM nie wykazała, by wpływ kartelu dotyczącego kwasu cytrynowego na rynek znacznie większy niż ten, do którego się odwoływała, nie istniał lub nie miał znaczenia.

47 Po drugie, odnosząc się do uznania jej za przywódcę kartelu, ADM zarzucała Komisji, że błędnie oceniła dowody zgromadzone na tę okoliczność. Z jednej strony wnosząca odwołanie zwracała uwagę, że Komisja posłużyła się dokumentem sporządzonym przez organy państwa trzeciego, mianowicie raportem FBI, z naruszeniem gwarancji proceduralnych, w szczególności w zakresie, w jakim nie miała ona możliwości ustosunkowania się do ważności tego dokumentu. Z drugiej strony twierdziła, że Komisja naruszyła jej prawo do obrony. nie wskazując w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, ani możliwości uznania jej za przywódcę kartelu, ani nie powołując się na dowody zaczerpnięte z raportu FBI czy oświadczenia Cerestar, w celu wykazania roli przywódcy kartelu jaką jakoby pełniła.

48 Sąd przypomniał w pkt 215 zaskarżonego wyroku, że Komisja oparła się, dokonując tego rodzaju kwalifikacji, na trzech rodzajach dowodów, mianowicie zebraniach dwustronnych, raporcie FBI i oświadczeniu Cerestar.

49 W przedmiocie dwustronnych zebrań Sąd orzekł w pkt 226 zaskarżonego wyroku, że Komisja nie popełniła oczywistego błędu w ocenie, uznając je za dodatkową, w stosunku do dwóch pozostałych dowodów - raportu FBI i oświadczenia Cerestar, wskazówkę, że ADM odgrywała rolę przywódcy w ramach kartelu.

50 Ustosunkowując się do raportu FBI, Sąd stwierdził w pkt 268 zaskarżonego wyroku, że dołączając ten raport do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, Komisja umożliwiła ADM zajęcie stanowiska co do mocy wiążącej tego raportu, a w szczególności, co do ewentualnych nieprawidłowości proceduralnych wynikających z uwzględnienia tego dokumentu. Stwierdziwszy, że ADM nie podważyła tego raportu na żadnym etapie postępowania administracyjnego, Sąd uznał w pkt 270 tego wyroku, że Komisja nie naruszyła służących wnoszącej odwołanie praw proceduralnych.

51 Odnosząc się do oświadczenia Cerestar, Sąd orzekł w pkt 290 zaskarżonego wyroku, że jego treść pokrywa się z zawartością raportu FBI w taki sposób, że Komisja nie dopuściła

się oczywistego błędu w ocenie, przyznając mu wyższą wartość dowodową niż innym dowodom, które wysunęła wnosząca odwołanie w celu wykazania, że nie pełniła ona roli przywódcy kartelu.

52 Co więcej, Trybunał orzekł w pkt 436–439 zaskarżonego wyroku, że pismo w sprawie przedstawienia zarzutów skierowane do przedsiębiorstw, którym zarzuca się naruszenie, zawierało główne okoliczności faktyczne i prawne, które mogły być podstawą wymiaru grzywny rozważanej przez Komisję. W rzeczywistości, po pierwsze, nie było obowiązkiem Komisji informowanie ADM na tym etapie postępowania, że może być uznana za przywódcę kartelu. Po drugie, jako że nie budzi sprzeciwu fakt, iż raport FBI i oświadczenia Cerestar zostały załączone do tego pisma, Sąd orzekł, że ADM nie może powoływać się na naruszenie jej prawa do obrony, nawet jeśli Komisja nie stwierdziła wyraźnie w części tego pisma poświęconej przedstawieniu okoliczności faktycznych, iż rozważała rolę ADM jako przywódcy kartelu, ani nie wskazała dowodów, które zgromadziła na tę okoliczność.

53 W konsekwencji Sąd oddalił zarzut ADM w przedmiocie uznania jej za przywódcę kartelu.

54 Po trzecie, ADM twierdziła, że Komisja nie uwzględniła, na jej niekorzyść, okoliczności łagodzących określonych w pkt 3 tiret trzecie wytycznych, mimo faktu, iż zaniechała ona udziału w kartelu po pierwszych interwencjach organów ochrony konkurencji w Stanach Zjednoczonych.

55 Dokonawszy w pkt 335 i 336 zaskarżonego wyroku wykładni pkt 3 tiret trzecie wytycznych, Sąd stwierdził w pkt 338 tego wyroku, że korzyść wynikająca z uwzględnienia okoliczności łagodzących nie może być przyznana z urzędu, ale jest uzależniona od szczególnych okoliczności konkretnego przypadku. W opinii Sądu tajny charakter kartelu potwierdza fakt, że przedsiębiorstwa, których sprawa dotyczy, popełniły zarzucane naruszenie umyślnie, z tym skutkiem, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem zaprzestanie naruszenia popełnionego umyślnie nie może być uznane

za okoliczność łagodzącą, w przypadku gdy zostało spowodowane interwencją Komisji. Tym samym Sąd oddalił zarzut ADM dotyczący braku uwzględnienia tej okoliczności jako okoliczności łagodzącej.

56 Po czwarte, ADM zarzuca Komisji, że nie przyznała jej „bardzo istotnego", w rozumieniu pkt B komunikatu w sprawie współpracy, obniżenia kwoty grzywny, która zostałaby jej wymierzona w przypadku braku współpracy, pomimo faktu, iż była ona pierwszym przedsiębiorstwem, które dostarczyło Komisji przesądzające dowody pozwalające na wykazanie istnienia kartelu.

57 Sąd oddalił jednocześnie ten zarzut, orzekając w pkt 377 i 378 zaskarżonego wyroku, że Komisja miała wszelkie prawo, aby odmówić ADM korzyści „bardzo istotnego" obniżenia kwoty grzywny, zważając na jej rolę przywódcy kartelu.

58 Wreszcie Sąd dodatkowo uwzględnił zarzut ADM dotyczący nieprawidłowości w zakresie uwzględnienia w motywie 158 spornej decyzji niektórych okoliczności, które nie zostały przytoczone w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów. W związku z powyższym stwierdził on nieważność art. 1 tej decyzji w związku z przytoczonym motywem. Stwierdził ponadto, że ADM zamroziła, ograniczyła i zamknęła swe zdolności produkcyjne kwasu cytrynowego, a z drugiej strony wyznaczyła producenta zobowiązanego do podnoszenia cen na każdym rynku krajowym wchodzącym w skład właściwego rynku. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę, że czynniki te były dodatkiem w stosunku do istotnych cech kartelu, Sąd uznał, iż nie zachodzą podstawy do zmiany kwoty grzywny określonej przez Komisję w odniesieniu do ADM. Wreszcie obciążyła ona ADM ogółem kosztów, z wyjątkiem jednej dziesiątej jej własnych kosztów, które miała pokryć Komisja.

Żądania stron

59 ADM wnosi do Trybunału o:

— uchylenie zaskarżonego wyroku w zakresie, w jakim Sąd oddalił skargę na sporną decyzję;

— stwierdzenie nieważności art. 3 spornej decyzji w zakresie, w jakim odnosi się on do ADM;

— tytułem żądania ewentualnego, dokonanie zmiany rzeczonego art. 3 poprzez uchylenie lub obniżenie grzywny nałożonej na ADM;

— tytułem żądania ewentualnego, przekazanie sprawy Sądowi do ponownego rozpoznania pod względem prawnym zgodnie z wyrokiem Trybunału, i

— w każdym razie obciążenie Komisji jej własnymi kosztami oraz kosztami poniesionymi przez ADM w postępowaniu przed Sądem i Trybunałem.

60 Komisja wnosi do Trybunału o:

— oddalenie odwołania oraz

— obciążenie ADM kosztami postępowania.

W przedmiocie odwołania

61 Wnosząca odwołanie powołuje dziesięć zarzutów na jego uzasadnienie, opartych odpowiednio:

— w odniesieniu do pierwszych pięciu zarzutów — na rozmaitych naruszeniach prawa, jakich dopuścił się Sąd, uznając ADM za przywódcę kartelu;

— w odniesieniu do szóstego z zarzutów — na naruszeniu prawa, jakiego dopuścił się Sąd, odmawiając uwzględnienia okoliczności łagodzących związanych z zaniechaniem przez ADM udziału w kartelu;

— w odniesieniu do siódmego i ósmego zarzutu — na naruszeniu zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań oraz na naruszeniu prawa, jakiego dopuścił się Sąd w zakresie stosowania zasad ustanowionych w komunikacie w sprawie współpracy i

— w odniesieniu do dziewiątego zarzutu — na naruszeniu zasady stanowiącej, że Komisja winna przestrzegać własnych reguł, dotyczących określenia właściwego rynku dla celów oceny powagi naruszenia.

W przedmiocie zarzutu pierwszego, opartego na naruszeniu prawa w zakresie oceny poszanowania prawa ADM do obrony wobec zarzutu o przewodnictwo w kartelu

Argumentacja stron

62 W ramach tego zarzutu, który dzieli się na dwie części, ADM powołuje się na naruszenie przez Sąd swego prawa do obrony.

63 W ramach pierwszej części tego zarzutu wnosząca odwołanie zarzuca Sądowi stwierdzenie w pkt 437 i 438 zaskarżonego wyroku, że Komisja wskazała w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów główne okoliczności sprawy stanowiące charakterystykę powagi jej postępowania, mimo że w piśmie tym nie wspomniano, iż ADM może zostać uznana za przywódcę kartelu. Przewodnictwo w kartelu jest jedną z najistotniejszych okoliczności faktycznych, które winny wynikać z pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, czego niedochowanie stanowi naruszenie prawa do obrony zainteresowanego przedsiębiorstwa.

64 W ramach drugiej części pierwszego zarzutu ADM podnosi, że Komisja nie poinformowała jej należycie w piśmie o przedstawieniu zarzutów o okolicznościach, na jakie powoływała się w spornej decyzji, uznając ją za przywódcę kartelu. Załączenie do tego pisma dokumentów, z których okoliczności te wynikały, nie było wystarczające w celu zapewnienia poszanowania prawa wnoszącej odwołanie do obrony.

65 Komisja uważa, że zarzut jest bezzasadny. Odnosząc się do pierwszej części zarzutu pierwszego, wspominając w pkt 158 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, że przy ocenie powagi naruszenia brała ona pod uwagę rolę, jaką każde z przedsiębiorstw odgrywało w jego ramach indywidualnie, spełniła ona wynikające z orzecznictwa wymogi, na które powołuje się sama wnosząca odwołanie, tak jak orzekł Sąd.

66 Druga część zarzutu pierwszego jest bezskuteczna, ponieważ Sąd orzekł poza tym, że na Komisji ciąży obowiązek wykazania w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów okoliczności, na których podstawie uznała wnoszącą odwołanie za przywódcę kartelu. Ta część zarzutu pierwszego w każdym razie jest bezzasadna, ponieważ okoliczności te były wnoszącej odwołanie znane, jako że wynikały z pism dołączonych do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. Poza tym pismo to w wielu punktach wyraźnie dotyczyło wnoszącej odwołanie. W konsekwencji miała ona możliwość przedstawienia swych zarzutów co do dokumentów, którymi posłużyła się Komisja w celu udowodnienia roli przywódcy kartelu, którą jakoby odgrywała, na etapie postępowania administracyjnego, z tym skutkiem, że nie zostało naruszone jej prawo do obrony.

Ocena Trybunału

— W przedmiocie pierwszej części zarzutu pierwszego

67 Z ustaleń zawartych w pkt 437 zaskarżonego wyroku wynika, że w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów skierowanym do ADM Komisja uznała naruszenia zarzucane podejrzanym przedsiębiorstwom za bardzo poważne i zakomunikowała zamiar ustalenia kwoty grzywny na wystarczająco odstraszającym poziomie. W tym kontekście z pkt 158, 161 i 162 przywołanego pisma również wynika, że Komisja brała pod uwagę role odgrywane indywidualnie przez każde z przedsiębiorstw uczestniczących w naruszeniu.

68 Należy podkreślić, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału, przypomnianym przez Sąd w pkt 434 zaskarżonego wyroku, w przypadku gdy Komisja wyraźnie wskazuje w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, że zbada, czy należy wymierzyć grzywny przedsiębiorstwom, których sprawa dotyczy, oraz że przedstawia podstawowe okoliczności faktyczne i stan prawny, które mogą być podstawą do zastosowania grzywny, takie jak wagę i czas trwania naruszenia, na które powołuje się Komisja, jak również okoliczność, że naruszenie to zostało popełnione „umyślnie lub w wyniku niedbalstwa", czyni ona tym samym zadość obowiązkowi poszanowania prawa przedsiębiorstw, którym zarzuca się naruszenie, do przedstawienia ich stanowiska. Stosownie do tego Komisja zakomunikowała im okoliczności konieczne w celu umożliwienia im obrony, nie tylko wobec stwierdzenia naruszenia, ale również wobec faktu nałożenia grzywien (zob. podobnie w szczególności wyroki: z dnia 28 czerwca 2005 r. w sprawach połączonych C-189/02 P, C-202/02 P, od C-205/02 P do C-208/02 P i C-213/02 P Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-5425, pkt 428; a także z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawach połączonych C-101/07 P i C-110/07 P Coop de France bétail i viande przeciwko Komisji, pkt 49).

69 Poza tym z utrwalonego orzecznictwa wynika, że obowiązek Komisji do przekazania na etapie pisma w sprawie przedstawienia zarzutów wskazówek dotyczących wysokości przewidywanych grzywien, oznaczałoby uprzedzenie w sposób niewłaściwy decyzji Komisji (wyrok z dnia 7 czerwca 1983 r. w sprawach połączonych od 100/80 do 103/80 Musique Diffusion française i in. przeciwko Komisji, Rec. s. 1825, pkt 21).

70 Z tego względu należy podkreślić, że uznanie przedsiębiorstwa za przywódcę kartelu powoduje istotne konsekwencje w zakresie wysokości grzywny, którą należy wymierzyć przedsiębiorstwu w razie takiej kwalifikacji. Tym samym, zgodnie z pkt 2 wytycznych, jest to okoliczność obciążająca, która powoduje istotne zwiększenie podstawowej kwoty grzywny. Podobnie zgodnie z pkt B lit. e) komunikatu w sprawie współpracy, tego rodzaju uznanie wyłącza z góry możliwość skorzystania z bardzo istotnego obniżenia wysokości grzywny, nawet jeśli przedsiębiorstwo uznane za przywódcę kartelu spełniłoby wszystkie przesłanki przewidziane w tym przepisie w celu uzyskania obniżenia kwoty grzywny.

71 W takiej sytuacji do Komisji należy uwypuklenie w piśmie o przedstawieniu zarzutów okoliczności, które uważa za znaczące, tak aby umożliwić przedsiębiorstwu, któremu zarzuca się naruszenie, a które może zostać uznane za przywódcę kartelu, ustosunkowanie się do takiego zarzutu. Niemniej jednak, mając na względzie fakt, że tego rodzaju pismo pozostaje jedynie etapem na drodze do wydania decyzji końcowej,

oraz że w związku z tym nie stanowi ono ostatecznego stanowiska Komisji, nie sposób wymagać, by dokonywała ona już na tym etapie kwalifikacji okoliczności faktycznych, na których opierać będzie decyzję końcową w zakresie uznania przedsiębiorstwa za przywódcę kartelu.

72 W konsekwencji nie można zarzucać Sądowi, że naruszył prawo, uznając, że Komisja mogła nie wskazywać w piśmie o przedstawieniu zarzutów, iż skłaniała się do uznania ADM za przywódcę kartelu.

73 Wynika z powyższego, że pierwsza część drugiego zarzutu winna zostać oddalona jako bezzasadna.

— W przedmiocie części drugiej pierwszego zarzutu

74 W ramach tej części pierwszego zarzutu ADM twierdzi, że orzekając w pkt 439 zaskarżonego wyroku, iż umożliwiono jej wypowiedzenie się w przedmiocie niektórych okoliczności faktycznych stanowiących podstawę uznania jej za przywódcę kartelu, podczas gdy okoliczności te wynikały z dokumentów załączonych do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, Sąd naruszył jej prawo do obrony.

75 Aby uznać ADM za przywódcę kartelu, Komisja oparła się na motywach 265 i 266 spornej decyzji, faktach pochodzących z raportu FBI, jak i oświadczenia Cerestar.

76 Po pierwsze, motyw 265, cytując raport FBI, wskazuje, że „mechanizm porozumienia G-4/5 wydawał się być pomysłem [przedstawiciela ADM], a na spotkaniu, które odbyło się w dniu 6 marca 1991 r. w Bazylei, podczas którego nadano porozumieniu [dotyczącemu kwasu cytrynowego] konkretny kształt, [ten przedstawiciel ADM] odegrał dość aktywną rolę", oraz że przedstawiciel ten „był uważany za »mędrca«, uzyskując nawet przydomek »kaznodzieja«".

77 Po drugie, przytoczony motyw 266 zawiera w sobie fragment oświadczenia Cerestar, na mocy którego „chociaż [przedstawiciele HLR i JBL] przewodniczyli zwykle spotkaniom »masterów«, [Cerestar] miała wyraźne wrażenie, że [przedstawiciel ADM] odgrywał rolę sprawczą. [Przedstawiciel ADM] przewodniczył spotkaniom szerpów i zwykle przygotowywał akta i propozycje w odniesieniu do tabel cen, jakie należało uzgodnić".

78 Na wstępie należy podkreślić, wbrew temu, co twierdzi Komisja, że Sąd potwierdził zasadę, zgodnie z którą Komisja nie była zobowiązana wskazać w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów okoliczności faktycznych, które doprowadziły do uznania ADM za przywódcę kartelu. Zostało to sformułowane w następujący sposób w zaskarżonym wyroku:

„438 Poszanowanie prawa do obrony zainteresowanych przedsiębiorstw nie zobowiązuje Komisji do bardziej precyzyjnego wskazania w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów sposobu, w jaki w danym przypadku wykorzysta ona każdą ze wspomnianych okoliczności w celu określenia poziomu grzywny. W szczególności Komisja nie była zobowiązana do wskazania ani tego, czy mogła ona uważać ADM za przywódcę kartelu, ani wielkości podwyżki, jaką z tego powodu ewentualnie zastosuje względem grzywny nałożonej na ADM […].

439 […] należy przypomnieć, że Komisja załączyła te dokumenty do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, a więc strony miały możliwość wypowiedzenia się na ich temat, w tym także w odniesieniu do wykorzystania ich w charakterze środków dowodowych".

79 Tym samym Sąd orzekł, że Komisja przestrzegała prawo ADM do obrony z tego względu, że załączyła do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów dowody, z których wynikały okoliczności faktyczne, które stały się podstawą uznania, w spornej decyzji, ADM za przywódcę kartelu.

80 Stwierdziwszy powyższe oraz stwierdziwszy, że chociaż nie sposób zarzucić Sądowi, iż naruszył prawo, orzekając w pkt 438 zaskarżonego wyroku, iż Komisja nie miała obowiązku wskazania w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów sposobu, w jaki zamierzała wykorzystać okoliczności faktyczne w celu określenia wysokości grzywny, ani też w szczególności, czy zamierzała na podstawie tych faktów uznać jedno z przedsiębiorstw za przywódcę kartelu, do Komisji należało co najmniej wskazanie tych okoliczności faktycznych.

81 Należy niemniej jednak stwierdzić, wbrew temu, co podnosi Komisja, że okoliczności faktyczne, na których oparła ona motywy 265 i 266 spornej decyzji, wynikające z raportu FBI i oświadczenia Cerestar nie zostały przywołane w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów.

82 Jak bowiem wskazał rzecznik generalny w pkt 40 opinii, Sąd nie uznał w pkt 439 zaskarżonego wyroku, że w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów zostały zawarte istotne fakty, ale stwierdził, iż ze względu na okoliczność, że Komisja załączyła dokumenty, z których wynikały te fakty, wnosząca odwołanie miała możliwość wypowiedzenia się nie tylko co do wykorzystania tych dokumentów jako dowodów, ale również na temat faktów, które zostały w nich przedstawione.

83 Należy zatem zbadać, czy Sąd nie naruszył prawa, uznając, że postępując w ten sposób, Komisja uczyniła zadość prawu do obrony wnoszącej odwołanie.

84 Należy przypomnieć, że poszanowanie prawa do obrony we wszelkich postępowaniach, które mogą doprowadzić do nałożenia sankcji, w szczególności grzywny lub okresowej kary pieniężnej, stanowi podstawową zasadę prawa wspólnotowego, którą należy respektować także w postępowaniu administracyjnym (zob. w szczególności wyrok z dnia 10 maja 2007 r. w sprawie C-328/05 P SGL Carbon przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-3921, pkt 70).

85 Poszanowanie prawa do obrony wymaga, aby dane przedsiębiorstwo miało w trakcie postępowania administracyjnego możliwość przedstawienia w skuteczny sposób swego stanowiska w kwestii prawdziwości i znaczenia utrzymywanego stanu faktycznego oraz w kwestii dokumentów, na podstawie których Komisja oparła swe twierdzenie o istnieniu naruszenia (zob. ww. wyrok w sprawie Musique Diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 10; wyrok z dnia 25 stycznia 2007 r. w sprawie C-407/04 P Dalmine przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-829, pkt 44; a także ww. wyrok w sprawie SGL Carbon przeciwko Komisji, pkt 71).

86 Należy przypomnieć, że między innymi pismo w sprawie przedstawienia zarzutów umożliwia przedsiębiorstwom, których dotyczy dochodzenie, zapoznanie się z dowodami, w których posiadaniu jest Komisja, zapewniając pełną skuteczność prawa do obrony (zob. podobnie wyrok z dnia 15 października 2002 r. w sprawach połączonych C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, od C-250/99 P do C-252/99 P i C-254/99 P Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, Rec. s. I-8375, pkt 315, 316; a także wyrok z dnia 7 stycznia 2004 r. w sprawach połączonych C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P i C-219/00 P Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, Rec. s. I-123, pkt 66, 67).

87 Pod tym względem pismo to winno przedstawiać w jasny sposób wszystkie istotne elementy, na których opiera się Komisja na tym etapie postępowania (zob. ww. wyrok w sprawie Musique Diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 14).

88 Poszanowanie prawa do obrony wymaga, aby dane przedsiębiorstwo miało w trakcie postępowania administracyjnego możliwość przedstawienia w skuteczny sposób swego stanowiska w kwestii prawdziwości i znaczenia ustalonego stanu faktycznego oraz w kwestii dokumentów, na których podstawie Komisja oparła swe twierdzenie o istnieniu naruszenia (zob. ww. wyrok w sprawie Dalmine przeciwko Komisji, pkt 44).

89 Należy stwierdzić, że w niniejszych okolicznościach sprawy fakt załączenia do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów dokumentów, z których wynikały fakty, na podstawie których ADM została uznana za przywódcę kartelu, nie wystarcza, aby spełnić wyżej wymienione wymogi, ponieważ nie umożliwiono jej za pośrednictwem przytoczonego pisma kontestowania tych okoliczności faktycznych, a w konsekwencji skutecznego skorzystania z jej praw.

90 Należy zatem stwierdzić, że dowody, z których wynikają okoliczności faktyczne, będące podstawą uznania ADM za przywódcę kartelu w spornej decyzji, mają ze swej natury bezwzględnie subiektywny charakter, ponieważ składają się z zeznań świadków powołanych na potrzeby postępowania w przedmiocie naruszenia wszczętego przez Komisję lub inne organy krajowe z zakresu ochrony konkurencji.

91 W ten sposób z jednej strony raport FBI jest owocem przesłuchania jednego z dawnych przedstawicieli ADM, który skorzystał ze zwolnienia z odpowiedzialności w ramach postępowania prowadzonego przez organy ochrony konkurencji w Stanach Zjednoczonych.

92 Z drugiej strony drugi dowód stanowi złożone dobrowolnie oświadczenie Cerestar, przedsiębiorstwa konkurującego z ADM na rynku kwasu cytrynowego, które samo uczestniczyło w zarzucanym kartelu.

93 Okoliczność, że dokumenty te zostały załączone do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, nie umożliwiło wnoszącej odwołanie oceny wiarygodności, jaką Komisja przypisywała każdemu z elementów wskazanych w tych dokumentach.

94 Tym samym w okolicznościach niniejszej sprawy nie sposób uznać, że ograniczając się do załączenia do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów dokumentów i innych dowodów, z których wynikają okoliczności, które stały się podstawą uznania wnoszącej

odwołanie w spornej decyzji za przywódcę kartelu, nie czyniąc do nich wyraźnego odwołania w samej treści pisma, Komisja umożliwiła ADM skorzystanie z jej praw.

95 W konsekwencji z powyższych uwag wynika, że Sąd naruszył prawo, orzekając, iż Komisja nie naruszyła prawa do obrony wnoszącej odwołanie, uznając ją za przywódcę kartelu na podstawie dowodów, które zgromadziła na tę okoliczność, ale których nie przytoczyła w skierowanym do wnoszącej odwołanie piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów.

96 Stąd też należy uznać drugą część zarzutu pierwszego za zasadną.

W przedmiocie zarzutów od drugiego do piątego opartych na naruszeniu prawa polegającym na wypaczeniu dowodów przywołanych na okoliczność przewodnictwa ADM w kartelu

97 W świetle odpowiedzi udzielonej w odniesieniu do zarzutu pierwszego podniesionego przez ADM nie jest konieczne badanie zarzutów odwołania od drugiego do piątego dotyczących uznania ADM za przywódcę kartelu na podstawie dowodów pochodzących z raportu FBI i oświadczenia Cerestar.

W przedmiocie zarzutu szóstego, opartego na naruszeniu prawa przez Sąd poprzez brak uwzględnienia okoliczności łagodzących

Argumentacja stron

98 ADM twierdzi, że uznając w pkt 346 zaskarżonego wyroku, iż Komisja nie była zobowiązana do zapewnienia możliwości skorzystania z okoliczności łagodzących, przewidzianej w wytycznych w sytuacji zaprzestania naruszenia, Sąd dokonał błędnej wykładni tych wytycznych. Ponadto, wbrew temu, co orzekł Sąd, w pkt 335–340 uznanie okoliczności łagodzących nie jest uprawnieniem dostępnym Komisji, która może lub nie uwzględnić tajny charakter kartelu, aby przyznać korzyść.

99 Komisja uważa, że Sąd miał rację, gdy nie uznał, iż zaprzestanie naruszenia prowadzi automatycznie do obniżenia grzywny. Komisji przysługuje w tym względzie pewien zakres uznania, w szczególności w odniesieniu do zachowania danego przedsiębiorstwa. W niniejszej sprawie ADM nie wpłynęła w przesądzający sposób na postępowanie administracyjne, z tym skutkiem, że nie mogła skorzystać z okoliczności łagodzących.

Ocena Trybunału

100 Należy przypomnieć, że pkt 3 wytycznych stanowi zasadniczo, iż kwota podstawowa grzywny nałożonej przez Komisję zostaje obniżona między innymi, jeżeli przedsiębiorstwo, któremu zarzuca się naruszenie, zaprzestaje naruszenia niezwłocznie po pierwszych interwencjach Komisji.

101 Sąd uznał w tym względzie w pkt 338 zaskarżonego wyroku, że wspomniany przepis należy interpretować w ten sposób, iż jedynie szczególne okoliczności konkretnego przypadku, w jakich ma miejsce zaprzestanie naruszenia niezwłocznie po pierwszych interwencjach Komisji, mogłyby zostać uwzględnione jako okoliczność łagodząca.

102 Dlatego też Sąd odrzucił tezę wnoszącej odwołanie, że zakończenie kartelu winno automatycznie skutkować zastosowaniem obniżenia kwoty podstawowej grzywny zgodnie z pkt 3 wytycznych, podkreślając w pkt 337 zaskarżonego wyroku, że taka wykładnia omawianego przepisu godziłaby w skuteczność art. 81 ust. 1 WE.

103 Orzekając w ten sposób, Sąd nie naruszył prawa.

104 Należy bowiem stwierdzić, że przyznanie takiego obniżenia kwoty podstawowej grzywny jest bezwzględnie związane z okolicznościami konkretnej sprawy, które mogą prowadzić Komisję do odmowy przyznania obniżenia grzywny przedsiębiorstwu będącemu stroną niezgodnego z prawem porozumienia.

105 Tak więc uwzględnienie okoliczności łagodzącej w sytuacji, gdy przedsiębiorstwo jest stroną porozumienia ewidentnie niezgodnego z prawem, jeżeli przedsiębiorstwo to wiedziało lub nie mogło nie wiedzieć, że owo porozumienie stanowiło naruszenie, mogłoby być dla przedsiębiorstw zachętą do kontynuowania tajnego porozumienia tak długo jak to możliwe z nadzieją, że ich zachowanie nigdy nie zostanie wykryte, wiedząc jednocześnie, że gdyby ich zachowanie zostało wykryte, mogłyby one skorzystać z obniżenia grzywny, przerywając naruszenie w tym właśnie momencie. Takie uznanie pozbawiłoby nałożoną grzywnę wszelkiego skutku odstraszającego i godziłoby w skuteczność art. 81 ust. 1 WE (zob. wyrok z dnia 19 marca 2009 r. w sprawie C-510/06 P Archer Daniels Midland przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-1843, pkt 149).

106 Dlatego też Sąd słusznie uznał, że skoro wnosząca odwołanie brała udział w tajnym kartelu, czego sama nie kwestionuje, nie może ona domagać się możliwości skorzystania z obniżenia kwoty podstawowej grzywny, która została na nią nałożona na tej podstawie, że zaprzestała swojego bezprawnego zachowania niezwłocznie po pierwszych interwencjach amerykańskich organów ds. konkurencji.

107 W związku z tym zarzut szósty należy oddalić jako bezzasadny.

W przedmiocie zarzutu siódmego, opartego na błędnym stosowaniu pkt B komunikatu w sprawie współpracy

Argumentacja stron

108 ADM twierdzi, że została błędnie uznana za przywódcę kartelu, i zarzuca Sądowi oddalanie zarzutu opierającego się na korzyściach wynikających z zastosowania pkt B komunikatu w sprawie współpracy.

109 Zdaniem Komisji zarzut ten jest niedopuszczalny, ponieważ jest powtórzeniem argumentacji z zarzutu pierwszego.

Ocena Trybunału

110 W ten sposób, jak zostało wskazane w pkt 95 niniejszego wyroku, Sąd błędnie stwierdził, że Komisja mogła nie naruszając prawa do obrony ADM, posłużyć się okolicznościami faktycznymi wynikającymi z raportu FBI i oświadczenia Cerestar, i uznać ADM za przywódcę kartelu, w sytuacji gdy fakty te nie zostały przywołane w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów.

111 Jako że Sąd uznał w pkt 225 i 226 zaskarżonego wyroku, iż poza przywołanymi dowodami fakt odbycia spotkań dwustronnych stanowił jedynie poszlakę i nie pozwalał sam w sobie na uznanie wnoszącej odwołanie za przywódcę kartelu, wynika stąd, że Sąd błędnie potwierdził kwalifikację przywódcy kartelu w stosunku do ADM.

112 Tym samym w zakresie, w jakim wnosząca odwołanie nie została zgodnie z prawem uznana za przywódcę kartelu, Sąd nie mógł, nie naruszając prawa odmówić korzyści wynikających z zastosowania pkt B komunikatu w sprawie współpracy, powołując się na fakt, iż była ona przywódcą kartelu.

113 W świetle powyższego należy uwzględnić niniejszy zarzut.

W przedmiocie zarzutu ósmego, opartego na naruszeniu zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań

Argumenty stron

114 Według ADM twierdzenia, które przedstawił Sąd w pkt 386–391 zaskarżonego wyroku, winny były zaprowadzić go do wniosku, że Komisja spowodowała uzasadnione oczekiwania po stronie ADM w zakresie zastosowania obniżenia kwoty grzywny na podstawie pkt B komunikatu w sprawie współpracy. W tym względzie skarżąca twierdzi, że etap postępowania, na którym nastąpiła współpraca, nie miał znaczenia w zakresie powstania oczekiwań, wbrew temu, co Sąd uznał w pkt 394 zaskarżonego wyroku. Wnosząca odwołanie odwołuje się w tym zakresie do wyroku z dnia 22 czerwca 2006 r. w sprawach połączonych C-182/03 i C-217/03 Belgia i Forum 187 przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-5479, pkt 147–167.

115 Komisja jest zdania, że w sytuacji, w której nie jest ona obiektywnie w stanie określić precyzyjnej roli każdego uczestnika kartelu przed zakończeniem postępowania administracyjnego, ADM nie mogła żywić uzasadnionych oczekiwań co do ewentualnego „istotnego obniżenia", w rozumieniu pkt B komunikatu w sprawie współpracy, kwoty grzywny, która zostałaby jej wymierzona.

Ocena Trybunału

116 Po pierwsze, jak wskazał rzecznik generalny w pkt 208 opinii, należy stwierdzić, że w drodze niniejszego zarzutu ADM na etapie postępowania odwoławczego zmierza do ponownej oceny stanu faktycznego dokonanej przez Sąd, w którym to zakresie Trybunał nie ma kompetencji poza przypadkiem wypaczenia faktów dowodów.

117 W niniejszej sprawie i na podstawie dowodów przeanalizowanych przez Sąd w pkt 386–391 zaskarżonego wyroku Sąd mógł racjonalnie wywieść, że Komisja miała zamiar nakłonić wnoszącą odwołanie do współpracy, nie dając jej tym samym precyzyjnych zapewnień co do korzyści w postaci obniżenia, na podstawie pkt B komunikatu w sprawie współpracy, wysokości grzywny, która zostałaby jej wymierzona.

118 Po drugie, zgodnie z pkt E tego komunikatu, dopiero w momencie wydania ostatecznej decyzji Komisja dokonuje oceny, czy wszystkie przesłanki wyrażone w pkt B, C lub D tego komunikatu zostały spełnione. Dlatego Sąd nie naruszył prawa, orzekając, że Komisja nie mogła dostarczyć wnoszącej odwołanie żadnych precyzyjnych gwarancji w przedmiocie jakiegokolwiek obniżenia grzywny na etapie postępowania przed wydaniem ostatecznej decyzji.

119 W konsekwencji ósmy zarzut winien zostać oddalony jako po części niedopuszczalny a po części bezzasadny.

W przedmiocie zarzutu dziewiątego, opartego na naruszeniu zasady, zgodnie z którą Komisja winna przestrzegać zasad, które sama stanowi

Argumentacja stron

120 ADM zarzuca Sądowi, że nie stwierdził, iż Komisja niesłusznie nie określiła rynku właściwego w celu dokonania oceny wpływu kartelu, mimo że chodzi tu o niezbędny warunek wstępny na drodze do stwierdzenia zakresu wpływu danego kartelu na rynek. Gdyby bowiem Komisja poprawnie zdefiniowała rzeczony rynek, uwzględniając mianowicie obecne na rynku produkty zastępcze wobec kwasu cytrynowego, stwierdziłaby wobec dowodów przedstawionych przez wnoszącą odwołanie ewentualny brak wpływu kartelu na stosowane ceny na rynku kwasu cytrynowego.

121 Zdaniem Komisji, po pierwsze, zarzut ten jest niedopuszczalny, ponieważ wnosząca odwołanie wnosi w rzeczywistości do Trybunału o zbadanie oceny dowodów, które przedstawiła. Po drugie, stanowisko ADM opiera się na mylnym zrozumieniu celów, jakim służy określenie właściwego rynku. W niniejszej sprawie należy odróżnić ocenę istnienia naruszenia z art. 81 WE, która wymaga określenia właściwego rynku, od oceny powagi naruszenia.

Ocena Trybunału

122 Tytułem wstępu należy przypomnieć, że wytyczne przewidują, iż rzeczywisty wpływ naruszenia na rynek jest jedną z okoliczności, które należy uwzględnić w ocenie powagi naruszenia popełnionego w ramach ustalenia wysokości kwoty grzywny.

123 Sąd wskazał w pkt 198 zaskarżonego wyroku, że Komisja ograniczyła się do rynku kwasu cytrynowego w celu określenia rzeczywistego wpływu porozumienia na rynek. Postępując w ten sposób, nie uwzględniła ona szerszego rynku, którego uwzględnienia domagała się wnosząca odwołanie, obejmującego powołane przez nią produkty będące substytutami kwasu cytrynowego.

124 W ten sposób Sąd odwołał się w pkt 152–156 i 180–193 zaskarżonego wyroku do analizy przeprowadzonej przez Komisję w spornej decyzji, która zawiodła ją do stwierdzenia zmian cen kwasu cytrynowego, które następowały jednocześnie z kształtowaniem się kartelu, wniosku, który nie został zakwestionowany przez ADM.

125 W tym względzie po pierwsze, jeżeli rzeczywisty wpływ na rynek jest okolicznością, którą należy uwzględnić w celu dokonania oceny powagi tego naruszenia, to jest to

jedno spośród kryteriów, obok charakteru naruszenia i zakresu geograficznego rynku. Wytyczne precyzują w ten sam sposób, że rzeczywisty wpływ na rynek jest okolicznością, którą należy uwzględnić wyłącznie, jeżeli można go zmierzyć.

126 Po drugie, jak wskazał rzecznik generalny w pkt 200 i 201 opinii, wnosząca odwołanie nie zakwestionowała faktu, że przynajmniej w części rynku porozumienie oddziaływało na ceny kwasu cytrynowego.

127 W tych okolicznościach Sąd słusznie stwierdził w pkt 200 i 201 zaskarżonego wyroku, że argumentacja wnoszącej odwołanie jest nie do przyjęcia w zakresie, w jakim nie wykazała ona, że Komisja mogła stwierdzić brak wpływu porozumienia, jeżeli byłaby stwierdziła zakres właściwego rynku, na który powoływała się wnosząca odwołanie.

128 Czyniąc to, wbrew temu, co twierdzi ADM, Sąd ograniczył się do uznania, że dowody przez nią przedstawione nie pozwalają na odrzucenie analizy Komisji, nie zmieniając tym samym rozłożenia ciężaru dowodu.

129 W związku z tym należy odrzucić zarzut dziewiąty jako bezzasadny.

130 Mając na względzie powyższe uwagi, należy uchylić wyrok w zakresie, w jakim oddala on zarzuty powołane przez wnoszącą odwołanie w uzasadnieniu skargi zmierzającej do stwierdzenia nieważności spornej decyzji uznającej ADM za przywódcę kartelu, i na tej podstawie zwiększa podstawową kwotę grzywny, którą należało jej wymierzyć, a po drugie odmawia zastosowania pkt B komunikatu w sprawie współpracy na korzyść skarżącej.

W przedmiocie skargi przed Sądem

131 Zgodnie z art. 61 akapit pierwszy zdanie drugie statutu Trybunału Sprawiedliwości w przypadku uchylenia orzeczenia może on, jeśli stan postępowania na to pozwala, wydać orzeczenie ostateczne w sprawie. Przypadek ten zachodzi w tej sprawie.

W przedmiocie zarzutu opartego na błędnym uznaniu za przywódcę kartelu

132 Zarzut powołany w uzasadnieniu skargi wniesionej przeciwko spornej decyzji, w przedmiocie którego Sąd wydał błędne orzeczenie, wpisuje się w kontekst sprzeciwu wobec uznania skarżącej za przywódcę kartelu i zastosowania z tego powodu zwiększenia o 35% kwoty bazowej grzywny.

133 Ponieważ, jak wynika z pkt 94 niniejszego wyroku, Komisja nie umożliwiła ADM skorzystania z jej praw w zakresie ustosunkowania się do okoliczności faktycznych wynikających z raportu FBI i oświadczenia Cerestar, na których oparła się ona w spornej decyzji, uznając ADM za przywódcę kartelu, należy sprawdzić, czy instytucja ta przedstawiła poza przytoczonymi faktami inne dowody pozwalające na przyjęcie takiej kwalifikacji.

134 W tym względzie z motywów 263 i 264 spornej decyzji, jak i z pkt 56–58 wystosowanego przez Komisję pisma w sprawie przedstawienia zarzutów wynika dodatkowo

okoliczność zajścia cyklu spotkań dwustronnych pomiędzy ADM i przedstawicielami HLR, H & R i JBL w trakcie miesiąca stycznia 1991 r. odbytych w celu rozpoczęcia lub przygotowania kartelu.

135 Ponadto w motywie 264 spornej decyzji Komisja dodała, że „fakt, iż pomiędzy ADM a podmiotami z nią konkurującymi doszło, na krótko przed wielostronnym spotkaniem kartelu, do szeregu dwustronnych spotkań, nie wystarcza do tego, aby dojść do wniosku, że ADM była inicjatorem kartelu, ale jest silną poszlaką na tę okoliczność". Następnie Komisja odwołuje się w motywach 265 i 266 spornej decyzji do konkretnych okoliczności faktycznych wynikających z raportu FBI i oświadczenia Cerestar.

136 Jak to zostało podkreślone w pkt 94 i 95 niniejszego wyroku, Komisja nie mogła opierać się wyłącznie na przesądzających okolicznościach powołanych w pkt 265 i 266 spornej decyzji w celu uznania ADM za przywódcę kartelu, podczas gdy okoliczności te nie zostały przytoczone w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, nie naruszając prawa wnoszącej odwołanie do obrony.

137 W konsekwencji, ponieważ zajście cyklu spotkań dwustronnych, o których mowa w motywach 263 i 264, nie jest samo w sobie wystarczające dla uznania ADM za przywódcę kartelu, Komisja nie zdołała wykazać zasadności tej kwalifikacji z tym skutkiem, że nie powinna była stosować wobec podstawowej kwoty grzywny wymierzonej wnoszącej odwołanie jej podwyższenia o 35% z tytułu zajścia okoliczności obciążających, związanych z tym uznaniem.

138 Należy zatem uznać ten zarzut.

W przedmiocie zarzutu opartego na błędnym zastosowaniu przepisów pkt B lit. b) komunikatu w sprawie współpracy

Sporna decyzja

139 Zgodnie z motywem 305 spornej decyzji Komisja na podstawie zastosowania pkt B komunikatu w sprawie współpracy przyznała Cerestar „bardzo istotne obniżenie", mianowicie o 90% kwoty grzywny, która zostałaby jej wymierzona w przypadku braku współpracy. Komisja uznała w rzeczywistości, że przedsiębiorstwo to pierwsze dostarczyło przesądzające dowody pozwalające na wykazanie istnienia kartelu podczas zebrania ze służbami Komisji w dniu 29 października 1998 r. Dodała ona w następnym motywie, że „informacje dostarczone przez [Cerestar] w trakcie spotkania z dnia 29 października 1998 r., pokrywające się z tymi, które znalazły się później w jej pisemnym oświadczeniu z dnia 25 marca 1999 r., wystarczały do stwierdzenia istnienia kartelu i zostały przekazane Komisji przed przedstawieniem ich przez ADM". Komisja odrzuca więc, w motywie 308, argument ADM, zgodnie z którym spółka ta spełniała przewidziane w pkt B tego komunikatu warunki skorzystania z „bardzo istotnego obniżenia" kwoty grzywny.

Argumentacja stron

140 W uzasadnieniu skargi przed Sądem ADM twierdziła, że Komisja dokonała błędnego zastosowania pkt B lit. b) komunikatu w sprawie współpracy. W istocie ona „pierwsza dostarczyła przesądzające dowody na okoliczność istnienia kartelu" w rozumieniu tego przepisu w trakcie spotkania z dnia 11 grudnia 1998 r., podczas gdy dowody dostarczone przez Cerestar w trakcie spotkania, które miało miejsce w dniu 29 października 1998 r., nie były „przesądzające" w rozumieniu tego przepisu.

141 W istocie, po pierwsze spółka Cerestar nie przedstawiła żadnej informacji dotyczącej kartelu, która dotyczyłaby okresu przed dniem 12 maja 1992 r., od kiedy spółka ta

zaczęła w nim uczestniczyć. Wiedza Komisji o działaniach kartelu w okresie przed dniem 12 maja 1992 r. pochodziła z informacji przekazanych przede wszystkim przez ADM.

142 Po drugie, oświadczenie Cerestar, które odpowiada informacjom przekazanym ustnie w trakcie spotkania z dnia 29 października 1998 r., nie było stanowcze ani precyzyjne w odniesieniu do dat spotkań oraz uczestników kartelu. Cerestar wskazała 32 spotkania, które miały mieć miejsce w różnych terminach między dniem 14 listopada 1991 r., przed wstąpieniem Cerestar do kartelu, i dniem 17 lipca 1996 r., tzn. na długo po rozwiązaniu kartelu. Miała ona oświadczyć, że 9 z tych spotkań było z pewnością spotkaniami kartelu, 8 z nich było „prawdopodobnie" spotkaniami kartelu, natomiast 15 z nich nie było spotkaniami kartelu lub też „z coraz mniejszym prawdopodobieństwem nimi było". Tożsamość uczestników tych spotkań została ustalona wyłącznie w odniesieniu do 3 z 17 spotkań, które okazały się „z pewnością" lub „prawdopodobnie" spotkaniami kartelu. Sześć ze wskazanych spotkań nie miało w rzeczywistości miejsca, zgodnie z zeznaniami innych przedsiębiorstw, których sprawa dotyczy, oraz ustaleniami Komisji.

143 Po trzecie, Cerestar przyznała później w piśmie skierowanym do Komisji w dniu 7 maja 1999 r., że niektóre ze wskazanych spotkań nie miały w rzeczywistości miejsca.

144 Po czwarte, oświadczenie Cerestar było niejasne i mało stanowcze w odniesieniu do tematów spotkań. Nie wskazano żadnych precyzyjnych danych dotyczących cen i limitów, poza limitami ustalanymi przez samą Cerestar.

145 Po piąte, nie było jasne, czy Cerestar, tak jak ADM, dostarczyła Komisji dowód w postaci zeznań bezpośrednich uczestników naruszenia. Co więcej, Cerestar uznała następnie jednak za konieczne rozwinięcie i wyjaśnienie ustnego oświadczenia z dnia 29 października 1998 r.

146 Po szóste, do samej Cerestar Komisja skierowała w dniu 3 marca 1999 r. żądanie udzielenia szczegółowych informacji oparte na oświadczeniach ADM. Cerestar przed przedstawieniem Komisji w dniu 25 marca 1999 r. swojego ostatecznego oświadczenia, miała możliwość zapoznania się z żądaniem udzielenia informacji, które odwoływało się do określonych dat i miejsc spotkań i było oparte na dowodach przekazanych ze strony ADM.

147 Wnosząca odwołanie utrzymuje natomiast, że dowody dostarczone przez nią samą miały przesądzający charakter. Podkreśla ona bowiem, że w trakcie spotkania z dnia 11 grudnia 1998 r. przedstawiła ona Komisji zeznania bezpośrednich uczestników naruszenia, dowód na piśmie z okresu kartelu oraz dokumenty o mocy dowodowej określające wykonanie porozumienia tworzącego kartel oraz jego ramy. Dowody przedstawione przez ADM zawierały liczne konkretne szczegóły dotyczące spotkań, uczestników, mechanizmów wyrównawczych i nadzoru, cen i limitów w ramach kartelu.

148 Komisja podnosi, że w kontekście oceny „przesądzającego" charakteru dostarczonych dowodów, w rozumieniu pkt B lit. b komunikatu w sprawie współpracy, nie ma znaczenia dla sprawy, że dowody pochodzą od przedsiębiorstwa, które nie uczestniczyło w kartelu w trakcie całego okresu jego trwania. W istocie dowody te dotyczyły okoliczności zajścia kartelu, a nie okresu jego trwania.

149 Tym samym niekompletny charakter informacji przekazanych Komisji nie wyklucza, by mogły one zostać potraktowane jako przesądzające.

Ocena Trybunału

150 Tytułem wstępu należy podkreślić, jak to uczynił rzecznik generalny w pkt 221 i 222 opinii, że sama treść pkt B lit. b) komunikatu w sprawie współpracy nie wymaga, by „pierwsze" przedsiębiorstwo dostarczyło całości dowodów na okoliczność szczegółów funkcjonowania kartelu. Zgodnie z tym przepisem, aby zostać za takie uznane wystarczy, by przedsiębiorstwo dostarczyło „pewnych" dowodów przesądzających dla

udowodnienia istnienia kartelu. Treść tego przepisu nie wymaga również, by dostarczone dowody były same w sobie wystarczające dla opracowania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów lub dla wydania ostatecznej decyzji stwierdzającej zajście naruszenia. O ile dowody, o których mowa w pkt B lit. b), nie muszą koniecznie być same w sobie wystarczające, aby wykazać istnienie kartelu, o tyle muszą jednak mieć w tym zakresie charakter przesądzający. Chodzi tu zatem nie tyle o proste źródło pozwalające ukierunkować dochodzenie prowadzone przez Komisję, ile o dowody, które mogą zostać bezpośrednio użyte jako podstawowa wartość dowodowa dla wydania decyzji stwierdzającej naruszenie.

151 Należy podkreślić, że nie ma znaczenia, w kontekście przytoczonego pkt B lit. b), fakt, że przesądzające dowody zostały dostarczone w postaci ustnej.

152 Wreszcie Komisja dysponuje pewnym zakresem swobodnego uznania w zakresie oceny, czy współpraca ze strony przedsiębiorstwa była „przesądzająca" w rozumieniu tego przepisu, w celu stwierdzenia istnienia naruszenia i jego zaprzestania z tym skutkiem, że wyłącznie oczywiste przekroczenie granic zakresu swobodnego uznania może podlegać ocenie.

153 W świetle powyższych uwag należy zbadać, czy w niniejszej sprawie Komisja popełniła oczywisty błąd w ocenie, stwierdzając, że Cerestar była pierwszym przedsiębiorstwem, które dostarczyło przesądzające dowody na okoliczność istnienia kartelu.

154 Komisja stwierdziła w pkt 305 i 306 spornej decyzji, że Cerestar była pierwszym przedsiębiorstwem, które dostarczyło przesądzające dowody pozwalające na wykazanie istnienia kartelu w trakcie spotkania, które odbyło się w dniu 29 października 1998 r. Oświadczenia tego przedsiębiorstwa zostały potwierdzone na piśmie w dniu 25 marca 1999 r.

155 Należy uznać, po pierwsze, że ADM nie zdołała zakwestionować przesądzającego charakteru informacji dostarczonych przez Cerestar z tego tylko powodu, że ta ostatnia wzięła udział w kartelu jedynie rok po jego powołaniu.

156 W istocie z jednej strony, jak to słusznie podkreśliła Komisja, pkt B lit. b) komunikatu w sprawie współpracy wymaga, by dostarczone dowody przesądzające odnosiły się do samego faktu istnienia kartelu, a nie okresu jego trwania.

157 Z drugiej strony oświadczenie Cerestar zawiera wskazówki dotyczące wielostronnych spotkań, które odbywały się przed jej przystąpieniem do kartelu, i potwierdzone przez oświadczenia ADM złożone w trakcie spotkania pomiędzy przedstawicielami tego przedsiębiorstwa i Komisji.

158 Po drugie, odnosząc się do samej treści oświadczenia Cerestar, należy podkreślić, że z jednej strony zostały w nim opisane mechanizmy kartelu, mianowicie system ustalania cen, podział rynku, system wymiany informacji i uzgodnienia w sprawie kompensat. Z drugiej zaś strony oświadczenie to zawiera wykaz rozmaitych spotkań, które miały miejsce pomiędzy przedsiębiorstwami uczestniczącymi w kartelu.

159 O ile jest prawdą, że niektóre informacje zawarte w oświadczeniu Cerestar są jedynie przybliżone i nie zawierają uporządkowanych danych cyfrowych dotyczących decyzji podejmowanych w trakcie spotkań kartelu, to jednak Komisja mogła uznać, nie popełniając przy tym oczywistego błędu w ocenie, że dowody te miały charakter przesądzający w zakresie wykazania istnienia kartelu.

160 Informacje dostarczone w trakcie spotkania w dniu 29 października 1998 r. umożliwiły Komisji uwzględnienie istnienia kartelu na rynku kwasu cytrynowego, którego okres trwania, mechanizmy i przebieg znała ona w przybliżeniu.

161 Dlatego też, mimo że same w sobie nie stanowiły dostatecznych dowodów na okoliczność wszystkich aspektów naruszenia, informacje dostarczone przez Cerestar były więcej niż źródłem umożliwiającym ukierunkowanie dochodzenia Komisji, ponieważ mogły być przez nią bezpośrednio wykorzystane w celu wykazania istnienia kartelu.

162 W tym względzie fakt, że informacje nie wynikają z zeznań świadków lub że zostały uzupełnione lub uściślone w późniejszym czasie, nie ma znaczenia pod kątem oceny ich przesądzającego charakteru.

163 W konsekwencji należy oddalić zarzut przedstawiony przez skarżącą oparty na błędnym zastosowaniu przez Komisję pkt B lit. b) komunikatu w sprawie współpracy.

164 Z ogółu przedstawianych uwag, na podstawie art. 61 akapit pierwszy statutu Trybunału Sprawiedliwości, należy stwierdzić nieważność art. 3 spornej decyzji w zakresie, w jakim ustala ona grzywnę należną od ADM na kwotę 39,69 miliona EUR, w tym zwiększenie o wartości 35% kwoty podstawowej grzywny, która została jej wymierzona z tytułu przewodnictwa w kartelu, a w konsekwencji obniżyć kwotę grzywny do wysokości 29,4 miliona EUR.

W przedmiocie kosztów

165 Artykuł 122 akapit pierwszy regulaminu stanowi, że jeśli odwołanie jest zasadne i Trybunał orzeka wyrokiem kończącym postępowanie w sprawie, Trybunał rozstrzyga o kosztach. Zgodnie z art. 69 § 2 regulaminu, mającym zastosowanie do postępowania odwoławczego na podstawie art. 118 regulaminu, kosztami zostaje obciążona, na żądanie strony przeciwnej, strona przegrywająca sprawę. Na podstawie art. 69 § 3 tego regulaminu, w razie częściowego tylko uwzględnienia żądań, Trybunał może postanowić, że koszty zostaną podzielone albo że każda ze stron poniesie swoje własne koszty.

166 Ponieważ żądania obu stron postępowania odwoławczego zostały uwzględnione częściowo, należy obciążyć Komisję połową kosztów poniesionych przez wnoszącą odwołanie, podczas gdy wnosząca odwołanie pokryje koszty Komisji jak i połowę własnych kosztów.

167 Orzekając w przedmiocie kosztów postępowania przed Sądem z uwagi na fakt, iż zaskarżony wyrok został częściowo uchylony, a żądania wnoszącej odwołanie podniesione w pierwszej instancji uwzględnione w części, należy obciążyć Komisję jedną czwartą kosztów poniesionych przez wnoszącą odwołanie w postępowaniu w pierwszej instancji, podczas gdy wnosząca odwołanie pokryje koszty poniesione przez Komisję i trzy czwarte własnych kosztów.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

1) **Wyrok Sądu Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich z dnia 27 września 2006 r. w sprawie T-59/02 Archer Daniels Midland przeciwko Komisji zostaje uchylony w zakresie, w jakim Sąd oddala w nim zarzut Archer Daniels Midland Co. dotyczący naruszenia prawa do obrony w trakcie postępowania administracyjnego zakończonego wydaniem decyzji 2002/742/WE z dnia 5 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania na podstawie art. 81 traktatu WE oraz art. 53 porozumienia EOG (sprawa COMP/E-1/36.604 — Kwas**

cytrynowy) w zakresie, w jakim Komisja Wspólnot Europejskich nie umożliwiła jej skorzystanie z jej prawa w odniesieniu do okoliczności faktycznych, na których Komisja oparła się, uznając, że Archer Daniels Midland Co. pełniła rolę przywódcy kartelu.

2) Wyrok Sądu Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich z dnia 27 września 2006 r. w sprawie Archer Daniels Midland przeciwko Komisji zostaje uchylony w zakresie, w jakim Sąd oddala w nim, jako bezskuteczny, zarzut Archer Daniels Midland Co. dotyczący błędnego zastosowania przez Komisję Wspólnot Europejskich pkt B lit. b) komunikatu Komisji z dnia 18 lipca 1996 r. dotyczącego nienakładania grzywien lub obniżenia ich kwoty w sprawach dotyczących karteli.

3) Stwierdza się nieważność art. 3 decyzji 2002/742/WE, który ustala wartość grzywny należnej od Archer Daniels Midland Co. na kwotę 39,69 miliona EUR.

4) Wartość grzywny należnej od Archer Daniels Midland Co. z tytułu naruszenia stwierdzonego w art. 1 decyzji 2002/742/WE, uchylonej w części mocą wyroku Sądu Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich z dnia 27 września 2006 r. w sprawie T-59/02 Archer Daniels Midland przeciwko Komisji, zostaje ustalona na kwotę 29,4 miliona EUR.

5) Odwołanie podlega oddaleniu w pozostałym zakresie.

6) Archer Daniels Midland Co. pokryje trzy czwarte swych własnych kosztów oraz koszty Komisji Wspólnot Europejskich poniesione w postępowaniu przed Sądem Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich, jak również pokryje połowę swych własnych kosztów oraz koszty poniesione przez Komisję Wspólnot Europejskich w postępowaniu odwoławczym.

7) **Komisja Wspólnot Europejskich zostaje obciążona jedną czwartą kosztów poniesionych przez Archer Daniels Midland Co. w postępowaniu przed Sądem Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich, jak również połową kosztów Archer Daniels Midland Co., jakie poniosła w postępowaniu odwoławczym.**

Podpisy